

Zahradnická fakulta

Lednice a Průhonice nejsou jen místopisnými názvy. Jsou to současné synonyma zahradnictví a zahradnického kumuštu. V obou jsou úžasné, přírodní krajinařské parky, v Průhonicích byl soustředěn základní i aplikovaný botanický výzkum a donedávna i thesaurus botaniky, botanické oddělení Národního muzea, v Lednici je zahradnické vysoké školství se světovým jménem, dnes Zahradnická fakulta Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně. A Mendeleum, vědecko-výzkumné pracoviště fakulty. *Facultas horticulturae* má v emblému dvě mně zvláště milé kytky: květ růže a vinný hrozen. Vedle skleníků a zahrad mají studenti denní kontakt s celým lednicko-valtickým areálem, od roku 1996 zapsaným do Seznamu světového kulturního dědictví. Říká se o něm, že to je „podivuhodné dílo člověka a přírody, dílo, které je vzpomínkou na generace minulé a inspirací generacím budoucím“.

Kde začíná a kde končí lednický park, se těžko vysvětluje: všemi směry se vyplázl jako jazyk do okolní krajiny a procházkové-li jí, ani nevíte, zda jste ještě v parku, v parkové krajině či v krajině volné. Nedaleko lednického zámku a skleníku (ještě o něm bude řeč) jsou ovšem partie zahradnický ukázněné, pravidlené. Takové, které snesou označení „francouzská zahrada“ nebo „barokní úpravy“ a podobné.

Už jsem se zmínil, že nelze vystudovat žádný přírodovědný směr na našich školách, aniž by nebyli studenti a posluchači seznámeni s oběma jihomoravskými skvosty: s biosférickou rezervací Pálavou a s Lednicko-valtickým areálem. I nás to potkalo a dodnes z toho těžím. A přes tehdejší klukoviny sem jezdím s pokorou a úctou.

Ovšem tehdy, za studií, měla přednost recese před obdivem, pokorou a úctou. A tak jsme jednoho večera založili Spoproprěfrprvbepr. Společnost pro přeměnu francouzského parku v park belgický. Nelistujte ve slovnících ani v paměti, výraz belgický park existoval jen po dobu naší tehdejší exkurze. A ona přeměna spočívala v tom, že jsme pracně vysazené a promyšlené ornamentální výsadby z netřesků, lobelek, begonií, vitálek a bůhví ještě jakých rostlin během jediné noci přesázeli. Ovšem opět ornamentálně, ale trochu jinak. Jak – se teď nechodí ani vzpomínat. To víte, byli jsme v podstatě výrostci a výrostky (jak jinak nazvat dívku-výrostka?).

A lichtensteinské symboly, lva a vlka před skleníkem, jsme přivázali tím řetězem, co visel (a snad ještě visí) mezi zámeckými křídly.

Ledničití, že už to je promlčené...?

Lednický skleník

Praha získala nedávno kurózní skleníkovou stavbu: Fatu morganu v Botanické zahradě hl. m. Prahy v Troji. Není to jediná skleníková kuriozita na našem území.

Už za časů Rudolfa II. bylo módou zřizovat při panských sídlech tzv. oranžerie, jednostranně prosklené budovy, v nichž byly přezimovány subtropické rostliny, zejména citrusy a vavříny.

Po vynálezu ústředního topení se začaly po celé severnější Evropě budovat skleníky pro pěstování choulolistivějších rostlin. Přistoupil k němu i ledničí Lichtensteinové a to dokonce souběžně nebo dříve než Angličané v Kew u Londýna. V letech 1843–1846 vypracoval Georg Wingelmüller plán výstavby skleníku navazujícího jako zimní zahrada bezprostředně na lednický zámek, letní sídlo Lichtensteinů. Výsledkem byl 92,5 metru dlouhý skleník, 13,5 metru široký a téměř 13 metrů vysoký s celkovou půdorysnou plochou 1260 m². Kuriozita na této stavbě je použitá technologie: kostrou jsou litinová žebra podepřená 44 litinovými sloupy, jejichž tvar napodobuje stéblo bambusu. I zasklení je nevidané: tvoří jej 52 191 kusů ručně řezaných skleněných šupin, střechovitě skládaných. Skleník byl dokončen po roce 1850, poprvé rekonstruován v letech 1936 až 1938 a naposledy byly technické prvky obnoveny nedávno, po roce 1996. Vyměňované nebo nahražované skleněné šupinky byly tentokrát vyrobeny v Belgii. Od května 2002 skleník opět slouží veřejnosti.

Lednický park

Už to cítím každou žilkou, jak mě Ledničití ženou trapem! Odkojenec Průhonic chce něco povídat o lednickém parku.

Samozřejmě, že se jejich zeli ani nedotknu – ale natolik mám Lednici, její park a celou tamní krajinu rád, že neodolám. Vězte tedy, že okolo zdejšího šlechtického sídla se může mluvit o parku v pravém slova smyslu až v renesanci: první záznamy o tom jsou z roku 1611 a z roku 1644 už je dokonce známo i jméno dvorního zahradníka knížete Karla Eusebia z Lichtensteinu, Itala Conina Maniniho. Během času byla zahrada zbavována do pravidelné podoby typické pro francouzské parky. Konc 18. století přináší nové náměty do sadovnické tvorby, zahrady ztrácejí pravidelný ráz, jsou volnější, přírodně krajinařské. Jejich předobrazem byla anglická krajina, a proto se takové parky nazývají anglickými. Zakládají nebo zdůrazňují se i proslulé lednické aleje. Začátkem 19. století překračuje park i krajinařské



Alšovy Mírotice

Mírotice byly odjakživa průjezdné městečko. Alespoň tak si ho pamatuju při svých cestách k jihu: na Blatensko nebo na Šumavu. Pak natáhli strakonickou silnici – a najednou zůstaly Mírotice úplně mimo. I s vlakem, s železnicí na ně zapomněli, ale to o hodně let před tím. Přitom to bylo důležité místo na brodu Královské stezky v říčce Lomnici, a dokonce tamní kostel sv. Jiljí z roku 1254 měl v kraji výjimečné postavení. V roce 1972 objevil Jiří Fröhlich pár set metrů západně od Mírotic v polích bývalý sídlištní útvar v místech, kde se říkávalo Ve Staré vsi. Vzhledem k tomu, že na nedalekém kopci Hrad je doloženo staré halštatské hradiště a na druhé straně, jižně od Mírotic je na vyvýšenině obec Strážovice, která také vypovídá cosi o zdejším osídlení, pak není divu, když tu asi před 30 lety vykopali nádhernou, patrně keltskou nádobu.

Ve zmíněných Strážovicích býval raně barokní zámecký areál s velko-
statkem a s kaplí sv. Tří králů. Jeho stav je dnes, ještě po roce 2005, více než žalostný. Zůstane-li vám však za zády, není místa lepšího rozhledu. K východu je vidět daleko, předaleko, snad až za Milevsko. A na ostatní strany jak by smet: lesy, lesy a lesy, sem tam rybník a občas červená střecha. Kdyby nebylo dvou retranslačních věžiček našich mobilních operátorů, čkál bych, že se za poslední mezi objeví Mikoláš Aleš se skicákem a bude kreslit pasáčka kravek nebo husopasku. A přidá nějakou tu lidovou, ze Špalíčku. On to totiž byl zdejší, mírotický rodák. 18. listopadu 1852 se narodil, a kde jinde než v usedlosti po rodině zvané Alšovna. To s tím skicákem by asi nebylo moc reálné, protože Alšovi opustili Mírotice, když byly Mikolášovi 4 roky. Nejdřív do Písku, pak do Prahy, ale ne na dlouho. V roce 1858 byli už zase zpátky v Míroticích. Po čase byl Mikoláš opět mimo Mírotice: zase Písek a zase Praha, tentokrát na studiích. Do Mírotic se vracel jen na prázdniny – a pak, už jako uznávaný kreslíř, naposled rok před smrtí, v roce 1912.

A ještě jedna známá osobnost je spjata s Míroticemi: Matěj Kopecský, hodinář, kramář (obchodník s knoflíky a velbloudí srstí), cestář – a komediant, sám syn potulného kejklíře. Mírotice Matěj Kopecský jaksi vyženil v kostele sv. Jiljí a stal se dokonce mírotickým měšťanem, kdež spolu se ženou Rozárkou povili celkem 15 dětí a založili pověstnou loutkářskou rodinu. Rozárka odpočívá na mírotickém hřbitově, ale „komediant z Mírotic, vdovec a žebrák“, jak stojí v úmrtní knize, umřel v Kolodějích nad Lužnicí a pochován je v Týně nad Vltavou.

Mírovice

V trojúhelníku oněch špatných městeček leží nejvíc na severu Mírovice, korálek, navlečený na Skalici – Vlčavě. Tak jako mnoho zdejších říček a potoků, na jejichž březích se to jen hemží sejpy, prorýzovanými hromadami říčního písku a štěrku, byla zlatonosná i Vlčava. Od severu k jihu (nebo obráceně) tu procházela stará obchodní stezka a v místě, kde si v mělké Vlčavě našla brod, vznikla nejdříve trhová ves Mírovíčky, a později vedle ní uměle založené královské městečko Mírovice s velkým trhovým pravoúhlým rynekem, na město povýšené roku 1854. Že jde o osídlení slovanské a staré dosvědčuje i kostel sv. Klimenta či Klementa: to byl světec zvláště u nás oblíbený v polovině 13. století. Kostel byl původně gotický, později, 1754 byl zbarokizován, v půdorysné dispozici ve tvaru kříže. Vedle kostela stojí renesanční zvonice: její spodní část má v sobě spolehlivě vročené prvky (trámy) z let 1513–1590, případně 1606. Zvony nese tři, nejmladší je zvoneček ve vikýřku ve střeše, v roce 2006 třisetletý. Kostel, ohrazený vysokou zdí, je na skalnaté vyvýšenině nad Vlčavou, která v místě mostu dosahuje šířky skoro 40 m. Z pravého břehu Vlčavy je na komplex mlýna, přilehlých staveb a kostela nad ním úžasný pohled, který doslova vytahuje z kapsy skicák a tužku. Na zdi sousední fary, čp. 1, jsou klasické sluneční hodiny, a když jsem tam nedávno byl, šly na minutu přesně. Ovšem podle středoevropského, tedy zimního času.

I k Mírovicím mám určité vazby: byl jsem po léta žákem a snad i posledním spolupracovníkem dr. Ivana Klášterského. Když jsem si připravoval rozhlasové Dobré jitro, seděl jsem za jeho stolem na jeho židli (které jsem se celou knihovnou „zdědil“). Možná, že za tímtož stolem sedával i jeho otec, básník Antonín Klášterský, rodák právě z Mírovic. Na náměstí, na někdejšími rodném domě má desku, narodil se tu 25. září 1866. Byl to básník plodný, ale nevýrazný (stálo v jakémisi hodnocení jeho tvorby), ovšem vynikající překladatel z angličtiny, mj. i Shakespeara.

Mírovickým rodákem je i můj blízký kolega, dnešní vedoucí katedry botaniky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze doc. Lubomír Hrouda. Pamětní desku zatím v Mírovicích nemá...

O božeňských železnicích

Božeňské řeky – spíše říčky, nepíše-li se zrovna rok 2002, směřují, snad kromě svých prvních metrů po vykulení z pramenů, od západu k východu, k Vltavě. Severojižní osou tohoto kraje je jiná spojnice, vybudovaná

Oskeruše

Před časem, 1. března 2003 byl vyhlášen jeřáb domácí Stromem Slovácka. Škoda, že se to nezdařilo dřív, možná bych měl v ruce argument a zachránil, nebo aspoň přerouboval bych jeřáb domácí stojící v cestě pravobřežní komunikaci na jižním okraji Prahy. Byla to možná jedna z posledních oskeruší – neboť o tu jde – v pražském okolí. Tehdy jsem ovšem nepochodil.

Jakkoliv slovo „domáci“ navozuje cosi původního, našeho v případě jeřábu domácího, u nás a po Slovanstvu vůbec známého jako oskeruše, oskeruše, škorucha, rozkoruša či koruch to neplatí. Snad na jižním Slovensku, možná. A pak na Slovácku, ale tam už v jeho výsadbách mají ruce lidé. A prý také dudci, dudkové nebo brkoslavové, jejichž zaživacím traktem musí semínka projít. Je to totiž prastarý ovocný strom s jeřabinkami či oskerušinkami ve velikosti malé hruštičky, s líčkem, které na tváři ani té nejkrásnější dívky nevykouzli žádné zdravičko či po novém make-up. Oskeřica je děvče, které se ve světě neztráta a dovede se postarat nejen o sebe. Znáš takovou jednu... oskeřicu, odřeju.

Ovocnárská oskeruše je snad starší než panenská jablíčka, znali ji hospodáři už v 16. století a její věrnou podobu nechal do dřeva vyryt sám Tadeáš Hájek z Hájku v roce 1562. Pochází snad z jižní a jihovýchodní Evropy, z Turecka, Íránu a možná i severní Afriky – ale věřte tomu, když to byla tak oblíbená ovocná dřevina, málem jako fik, granátové jablko nebo oliva. Jenomže olivy, smokve ani granátová jablka se u nás neurodí, zato oskeruše ano. Byl to věrný doprovod jihomoravských vinic, strom, v jehož stínu unavený vinař usedl za poledního žáru. Unavený prací, aby bylo jasno. Vinař na vinici pracuje, pije ve sklepě, jinak by to snad ani vinař nebyl. Oskeruše ovšem nedoprovázely jen vinice, ale údajně i staré zemské stezky, a někteří dokonce tvrdí, že jsou oskeruše jedním z němých svědků někdejších nájezdů Turků a Tatarů do našich končin. A jiní unisono dodávají: „Kdepak, oskeruši či jeřáb domácí sebou do Laugaritia přinesly přece už římské legie stejně jako ořešák vlašský.“ A Laugaritiu jak víme, se dnes říká Trenčín.

O oskeruši vydali krásnou knížku moji kolegové z výzkumné stanice v Uherském Hradišti s řadou mnoha spolupracovníků a zachytili i stará lidová pořekadla, v nichž možná oskeruše přežije, zatímco v přírodě sotva. Třeba takové: „Romantici sází růže, správní chlapi oskeruše“. Nebo: „Člověk, který zasadí oskorušu a napíše se gořalky z toho stromu, dožije se mnoha let“.

Višňový Brod

Každý kloudný vodák ví, kde je na Vltavě Soumarský most a kudy vedla Soumarská stezka. Stejně tak každý neměně kloudný turista ušel aspoň pár metrů po trase někdejší Zlaté stezky. Vedle nich vedla z Podunají do Čech ještě stezka, později nazývaná Linecká. Její západní větev vedla přes zemskou hranici v místěch, kde je dnešní hraniční přechod Studánky, rovnou k Vltavě. A tu bylo třeba překonat, pokud se nedal poutník či forman po pravém břehu hned za vltavským ohybem k severu. A jak už to bývalo, ideálním místem k překonání řeky bylo místo mělké, brodné a u něj, jak jinak, brzy vznikla osada. Zda jakási ubytovna pro celníky a mýtné, to nevím, ale jinde to platilo. Ta zdejší se udává dokonce jako trhová osada již ve 12. století. Že by sloužila podobně jako současné příhraniční jihovýchodoasijské expositury s polskými trpaslíky, se mi taky nepodařilo prokázat. První konkrétní, hmatatelný důkaz je současně první písemnou zmínkou. Je z roku 1259, o místě se tu už mluví jako o Hohenfurta a je jim potvrzení fundace kláštera biskupem Janem III. z 1. června; cisterciáckého kláštera, založeného a sponzorovaného „nábožným Vokem z Rožmberka, ale také obdarovaného Budivojem z Krumlova a ostatních Vitkoviců...“. August Sedláček. Vok I. z Rožmberka nebyl skoupý a věděl, že řeholníky bude třeba zaopatřit. Oni pak, na revanš, tradičně zaopatřovali Rožmberky před jejich poslední cestou. Opat Pavel tak posloužil i poslednímu z Rožmberků, Petru Vokovi v roce 1611. Vok I. sem přizval cisterciáky z Wilheringu a daroval jim městečko (spíš osadu) i s pozemky. Týž Vok se připomíná jako účastník bitvy u Lávy - Laa - mezi českými a rakouskými vojsky právě před 760 lety, LP 1246. Pod klášterním kostelem dal zřídit rodovou rožmberskou hrobku.

Brod v Hohenfurthu byl nejvyšším brodem na Vltavě. Latinsky se jmenoval Altum Vadum a česky Vyšší Brod. Všechno jsou doslovné překlady, slůvko vyšší totiž bývalo superlativem od vysoký: byl to skutečně brod nejvyšší na řece. V češtině se poprvé objevuje kolem roku 1349, ovšem ve zkomolené podobě Višňový Brod (Wisnowbrod), protože nejprve se psal Vyšní Brod a teprve od 15. století Vyšší; někdy i Vyšěbrod, Wissyebrodo nebo Vyšobrod.

Cisterciáci

Cisterciáci se v našich zemích uhnízdili docela obstojně: v Sedlci u Kutné Hory, v Plasích, v Nepomuku, v Klášteře u Třebechovic, v mém a Mnichově